

ДОЦІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

В статті досліджується питання виправданості криміналізації посягання на життя журналістів. Здійснено аналіз наукових поглядів на криміналізацію злочинних діянь та співставлено їх із введенням ст. 348-1 до Кримінального кодексу України (КК України).

Ключові слова: криміналізація, посягання на життя журналіста, декриміналізація.

Постановка проблеми та її актуальність.

У березні 2015 року Верховна Рада України прийняла ряд норм, які криміналізують діяння, пов'язані із посяганням на журналістів. КК України доповнено низкою спеціальних складів злочинів, якими передбачена кримінальна відповідальність за такі злочини: погроза або насильство щодо журналіста (стаття 345-1), умисне знищення або пошкодження майна журналіста (стаття 347-1), посягання на життя журналіста (стаття 348-1), захоплення журналіста як заручника (стаття 349-1). Зупинимо нашу увагу на статті 348-1 «Посягання на життя журналіста», яка передбачає вбивство або замах на вбивство журналіста, його близьких. Санкція передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. В першу чергу, розглянемо доречність криміналізації даних діянь та введення окремої статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання криміналізації злочинних діянь знайшло своє відображення в наукових працях таких вчених: К. Кенні, О. І. Коробєєв, С. Г. Кулик, С. Я. Лихова, О. В. Туляков, П. Л. Фріс та ін.

Метою даної статті є дослідження та проведення аналізу доцільності криміналізації посягання на життя журналістів.

Виклад основного матеріалу. На думку П. Л. Фріса, криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів [1, с. 20].

Відомий російський науковець В. Н. Кудрявцев зазначав, що криміналізація – це загальне поняття, яке охоплює як процес, так і результат визнання певних видів діянь злочинними і караними [2, с. 17].

Інший дослідник – О. І. Коробєєв – визначив криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання припустимості, можливості та доцільності кримінально-правової боротьби з ними і фіксації їх в законі як злочинних та кримінально караних [3, с. 59].

Свого часу англійський криміналіст К. Кенні, вирішуючи питання про можливість встановлення кримінальної караності того чи іншого діяння, наполягав на наявності, щонайменш, шести умов:

1) шкода від діяння, що криміналізується, повинна бути більш істотною, ніж пряма або непряма шкода, яку неминуче тягне за собою застосування кримінального покарання;

2) діяння, що криміналізується, повинне визначатися з точністю, яка необхідна для права;

3) це діяння повинне бути таким, що достовірно доводиться;

4) доведення подібних діянь повинне досягатися без заподіяння шкоди недоторканності приватного життя та відносинам довіри між близькими людьми;

5) діяння повинне значною мірою обурювати почуття суспільства, суспільну думку;

6) достатній захист суспільства від даного виду діянь не може бути забезпечений більш м'якими адміністративними або цивільно-правовими заходами [4, с. 27-29].

З погляду цих шести умов до даної статті КК України ми можемо застосувати лише суспільну

думку про потребу захисту журналістів, яку можна пояснити необізнаністю людей та не володінням достовірною інформацією про стан злочинності в країні.

Досить розвинену систему принципів криміналізації запропонував голландський фахівець Л. Хульсман. На його думку, вирішуючи питання про криміналізацію діяння, слід виходити з таких цілей кримінального законодавства, які можуть розглядатися як соціально-прийнятні. Таких цілей чотири:

1) перша полягає у точному визначенні правил поведінки, встановлених державою, а також в інформуванні суспільства про ці правила;

2) друга ціль кримінального законодавства полягає у тому, щоб ефективно сприяти вирішенню конфліктів, які виникають у суспільстві;

3) третя ціль – вплив на поведінку людей у напрямку, що рекомендує право;

4) четверта – це встановлення контролю над певними формами здійснення державної влади [2, с. 25].

Вищезазначені цілі підкреслюють авторитет держави у реалізації певних норм. Проте в нинішній ситуації спостерігається все більше протистоянь держави та ЗМІ, недарма ЗМІ визнано четвертою гілкою влади. Тому реалізація цих чотирьох цілей викликає великий сумнів, а разом з тим і спростовує криміналізацію діянь, пов'язаних із посяганнями на журналістів.

О. І. Коробєєв наводить найбільш об'єктивну систему умов, які обумовлюють процес криміналізації тих або інших явищ у сучасному суспільстві. Вона складається з трьох груп.

Перша, юридико-кримінологічна група, включає в себе:

– ступінь суспільної небезпечності діянь. Загальновідомо, що суспільна безпека є об'єктивною властивістю діяння, при цьому вона визначається тією шкодою, яку це діяння спричиняє або може спричинити суспільству;

– відносна поширеність цих діянь та їх типовість. Загальне правило полягає в тому, що ці діяння повинні бути відносно розповсюджені. Кримінально-правова заборона діяння буде виправдана тільки тоді, коли вона буде охоплювати найбільш типові та достатньо поширені форми цього діяння. Але в той же час поширеність такого діяння повинна бути відносною. Справа полягає в тому, що якщо явище має небезпечний характер і при цьому є масовим, криміналізація його буде практично неможли-

вою. Причиною цієї ситуації якраз і є велика поширеність цього діяння;

– динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують. Урахування причин та умов у динаміці суспільно небезпечного діяння характеризує джерело злочинної поведінки;

– можливість впливу на діяння кримінально-правовими засобами при умові відсутності інших засобів боротьби. Слід сказати про кримінальну репресію як надзвичайний захід боротьби з найбільш небезпечними формами антисуспільної поведінки. Кримінальна репресія застосовується лише тоді, коли суспільство вже використало інші форми впливу: адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові, а також моральні;

– урахування можливостей системи кримінальної юстиції. Наразі кримінальна юстиція має великий спектр впливових засобів та заходів, які мають змогу: виявляти та реєструвати злочини; встановлювати осіб, винних у цих діяннях. законними методами та засобами проводити необхідне розслідування, а також судовий розгляд справ [3, с. 74].

Складовими другої, соціально-економічна групи є:

– матеріальна і моральна шкода, що заподіюється діянням. Для криміналізації важливі діяння, які спричиняють або можуть спричинити достатньо серйозну шкоду суспільним відносинам, або які мають своїм наслідком створення стану реальної можливості заподіяння такої шкоди [5, с. 72-73]. При цьому вона може носити матеріальний або нематеріальний характер;

– наявність матеріальних ресурсів для її реалізації. Криміналізація повинна враховувати витрати, які необхідні для успішної реалізації кримінально-правової заборони. Такими є: витрати на розслідування та судовий розгляд справ, витрати на приведення у виконання покарань, обсяг навантаження на кожного працівника правоохоронних та виконавчих органів, пропускні можливості місць позбавлення волі та кримінально-виконавчих установ.

Третя, соціально-психологічна група, складається із:

– рівня громадської правосвідомості та психології. Визнання діяння кримінально караним повинно бути схвалено суспільством. У кожному конкретному випадку перед введенням чи відміною кримінально-правової заборони необ-

хідним є ретельне вивчення правових уявлень [3, с. 78];

– історичних традицій. Врахуванню у процесі кримінальної законотворчості підлягають й історичні традиції, які можуть вплинути на оцінку тих чи інших діянь як злочинних.

Для аналізу запропонованих О. І. Коробєєвим груп ознайомимось із статистичними даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за 2014 р. Категорії потерпілих вибірково взяті за критерієм найбільш високих кількісних показників потерпілих осіб [6].

Потерпілі від злочину

Категорія потерпілих від злочину	Кількість потерпілих осіб
Військовослужбовці	6830
Працівники фінансово-кредитної сфери	1989
Лікарі	1908
Працівники органів внутрішніх справ	1520
Працівники пошти	202
Журналісти	183

Під сумнів підпадають критерії кожної з трьох груп криміналізації, наведених О. І. Коробєєвим щодо журналістів. Адже не можна зазначити, що журналісти є найбільш вразливою категорією потерпілих, які потребують спеціального захисту. Вищезазначені показники відразу спростовують усі фактори юридико-кримінологічної групи, тому що відпадає питання найбільшої суспільної небезпеки діянь щодо журналістів, динаміки злочинних посягань на них. Не можна казати і про вичерпне застосування засобів впливу для зменшення посягань на журналістів чи підтримання їх безпеки засобами кримінальної юстиції. Нова стаття була введена без чіткого обґрунтування її необхідності та без підтвердження неможливості захищати журналістів поряд з іншими категоріями потерпілих. Щодо соціально-економічної групи може мати місце фактор матеріальної та моральної шкоди. При посяганні на журналістів нерідко можна спостерігати випадки пошкодження обладнання (камер) та пригнічення їх честі і гідності. Прикладом може слугувати ситуація, викладена у рішенні Краснодарського міськрайонного суду Луганської області від 12 лютого 2014 р. Особу засуджено за ч. 1 ст. 171 КК України за таких обставин. 17.12.2013 приблизно о 13.45 год. знімальна група телеканалу «ІНТЕР» у м. Луганську у

складі власного кореспондента та телеоператора, які є журналістами, супроводжувала автопробіг політичної партії «УДАР» маршрутом м. Луганськ – с. Ізварине з метою зйомки відеорепортажу для телевізійної програми «Подробиці». З цією метою знімальна група телеканалу «ІНТЕР» прибула до с. Ізварине м. Краснодону, де в цей час проходила мирна акція жителів с. Ізварине, спрямована проти автопробігу, організованого політичною партією «УДАР», та почала відеозйомку. Під час акції протесту телеоператор спрямував об'єктив телекамери в бік одного з учасників акції протесту, який в цей момент вихопив прапор Європейського союзу у члена політичної партії «УДАР», та не припиняючи відеозйомку направився в його бік. Засуджений наблизився зі спину до телеоператора та застосовуючи фізичну силу потягнув його за куртку назад, тим самим відволік телеоператора від проведення відео-зйомки та перешкодив його професійній діяльності. Кореспондент зупинив дії засудженого, після чого він відійшов. Проте через декілька секунд засуджений наблизився з правого боку до телеоператора та ігноруючи пояснення кореспондента про те, що вони є працівниками телеканалу «ІНТЕР», розпочав висловлювати в бік телеоператора вимоги про те, щоб останній прибрав відеокамеру, тим самим примушуючи журналістів відмовитись від збирання та поширення інформації, після чого завдав удар долонею лівої руки по об'єктиву вказаної телекамери.

Якщо розглядати соціально-психологічну групу, то можна зазначити, що суспільна думка невинувато схиляється до необхідності спеціального захисту для журналістів. Історичний фактор можна розглянути на прикладі розвитку свободи слова в Україні. В період існування «темників», помаранчевої революції журналісти зазнавали набагато більших утисків, проте ідеї захисту їх прав додатковими засобами не виникала [7].

Н. О. Лопашенко, С. Г. Келіною та А. В. Наумовим названо такі підстави криміналізації:

- 1) існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правової заборони;
- 2) відносна поширеність суспільно небезпечних діянь;
- 3) зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння;

4) зміна загальноновизнаної моральної оцінки відповідного діяння;

5) виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини [8, с. 130].

Раніше не розглянутою виступає лише підстава про виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини. Цікавою є думка С. Я. Лихової, яка наголошує на порушенні принципу гуманізму та справедливості. Вона зазначає, що санкція статті 348-1 КК України досить суперечлива, адже недоцільно призначати довічне позбавлення волі за необережний злочин, навіть пов'язаний з позбавленням життя людини [9, с. 273].

Отже, проаналізувавши позиції вчених на критерії криміналізації, слід відмітити, що стаття 348-1 КК України не підпадає під доктринальні трактування або знаходять відображення лише поодинокі принципи. Тому доречним буде декриміналізувати дану статтю. За П. Л. Фрісом декриміналізація являє собою процес визнання на державному рівні втрати криміналізованим діянням суспільної небезпечності, відсутність необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою КК України та виключення норм, що передбачають відповідальність за його вчинення, з чинного закону про кримінальну відповідальність [1, с. 27].

В. О. Туляковим запропоновано наступні критерії декриміналізації:

1) наявність диспропорцій у кримінально-правовому регулюванні (надмірна криміналізація);

2) внутрішня, зовнішня, конституційна та міжнародно-правова неузгодженість кримінально-правової норми установкам інших правових актів;

3) унікальність регулювання вузького надзвичайного конкретного питання;

4) нестійкість правозастосовної практики (одиночність застосування);

5) відносність заборони (прихована декриміналізація за допомогою реалізації бланкетних та відсилочних норм);

6) явна випадковість буття норми, викликаної до життя поточними змінами політичних процесів [10, с. 357].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що недоцільність введення ст. 348-1 до КК України підтверджується співставленням доктринальних положень криміналізації з умовами діяльності

журналістів. Наразі немає особливих тисків на дану категорію потерпілих, не зростає кількісна динаміка потерпілих осіб. Введення даної статті можна пояснити лише суспільною думкою, яка гіперболізована через необізнаність.

Наостанок можна зазначити, що ст. 348-1 лише перевантажує КК України, не виправдано надаючи журналістам статус спеціального суб'єкта потерпілого.

Література

1. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці / П. Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1 (2). – С. 19-28.

2. *Основания уголовного-правового запрета: криминализация и декриминализация* / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. Н. Яковлев. – М.: Наука, 1982. – 302 с.

3. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. Проблемы криминализации и пенализации / А. И. Коробеев – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – 268 с.

4. Кенни К. Основы уголовного права / К. Кенни. – М.: Изд-во иностр. лит., 1949. – 563 с.

5. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація / А. А. Митрофанов. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. – 132 с.

6. *Відомості* про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/erdr.html>

7. *Вирок* Краснодонського міськрайонного суду Луганської області від 12 лютого 2014 р. у справі № 412/11889/13-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38566000>

8. Кулик С. Г. Соціальна зумовленість криміналізації злочинів проти моральності / С. Г. Кулик // Право. – 2013. – № 2 (40). – С. 129-135.

9. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушень принципу структурності кримінального закону / С. Я. Лихова // Право. – 2015. – С. 270-274.

10. Туляков В. О. Основания теории декриминализации / В. О. Туляков // Сучасний вимір держави та права: зб. наук. пр. / за ред.

В. І. Терентьева, О. В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2008. – 476 с.

Е. М. Буряк

Целесообразность криминализации общественно опасных деяний против журналистов

В статье исследуется вопрос оправданности криминализации посягательства на жизнь журналистов. Осуществлен анализ научных взглядов на криминализацию преступных деяний и сопоставлено их с введением ст. 348-1 в Криминальный кодекс Украины.

Ключевые слова: криминализация, посягательства на жизнь журналиста, декриминализация.

К. Buriak

Advisability for criminalization of socially dangerous acts against journalists

The question about justified of criminalizing encroachment on the lives of journalists was researched in this article. The analysis of scientific views about criminalization of criminal acts and comparing them with the introduction Art. 348-1 in the Criminal Code of Ukraine was carried through.

Key words: criminalization, attacks on the lives of journalists, decriminalization.